

הרה"ג אליקום דבורקס

חיוב הנשים

בתפילת מוסף, צדקה, פרשת זכור

ובני בימה"ק

מובא במשנה קידושין כ"ט ע"א דכל מצווה עשה שהזמן גרמא נשים פטורות. בס' אבודרהם (ברכת המצווה ומשפטיהם) מביאר הטעם שז"ל ״הטעם שנפטרו הנשים ממצ"ע שהז"ג לפי שהאשה משועבדת במעלה לעשות צרכי ואם היתה מחויבת במצ"ע שהז"ג אפשר שבשעת שכיית המצווה יצוה אותה הבעל לעשות ומצותו ואם תעשה מצות הבורא או לא מזה כמעלת ואם תעשה מצותו ותנח מצות הבורא או לא לעשותה לפיכך פטרה הבורא ממצוותי בני **להיות לה שלום עם בעלה**, וגדולה מזו מצאנו שהשם הגדול הנחבב בקדושה ובטהרה נמוח על המים כדי להטיל שלום בין איש ולאשתו (עי' שבת קט"ז ע"א). וכענין זה כתב בחידושי המאירי (שם). הכלבו בהלכות מילה כתב כעין זה וז"ל ״לפי שהנקהב היא לעצו הזכר ואלו אשה תשוקתה הוא ימשול בה וברי האי סיבה ג"כ שפטורה מכל מצ"ע שהז"ג כי אילו היתה טורדה לעשות המצווה בומנה היה הבעל בלא עזר בומנים אלו היתה הקטטה נופלת בהם וחסור הממשלה המכוונת לתועלתו ולתועלתה" (עי' בשרות"ח תשב"ץ חלק א' סימן ג').

תפילת מוספין

נחלקו גדולי הפוסקים האם נשים חייבות תפילת מוסף. בשרות"ק רע"א סימן ט' ובהגהותיו על השו"ע או"ח סימן קי"ו (סי ט') ובצל"ח (ברכות דף כ') כתבו הנשים פטורות מתפילת מוספין. אלא שנהלקו בטעם הפטור. דעת הצ"ח שמעיקר הדין נשים פטורות מכל התפילות משום שתפילה היא מצות עשה שהזמן גרמא, והסיבה שחייבו נשים בתפילה משום שהיא בקשת רחמים והם נשים זקוקות לרחמים, אבל תפילת המוספין אינה רחמים אלא שבח, וכמש"כ תלמידי רבינו יונה (ברכות דף כ"א). חזר הדין למקומו בשנים פטורות מטעם מצוה עשה שהזמן גרמא. וכ"כ בשו"ת מנודי אור (סי ט') ורע"א כתב מנודי נשים לא היו שוקלות מחצית השקל כמובא במסכת שקלים פ"א ג"י וכדברי המאירי (שם) שבחצית השקל הוא מצ"ע שהז"ג ונשים פטורות בהן וא"כ לא היה להן חלק בקרבות ציבור. וכיון שקרבן מוסף הוא קרבן ציבור ותפילת מוסף נתקנה כנגדו לפיכך אין הנשים שייכות בה. אלא שיש להענין שגם שכייתו ומנחה נתקנו כנגד קרבן תמיד של שחר ובין הערבים, אף אלו היו קרבנות ציבור שבאו מתרומת מחצית השקל, וא"כ נשים לא שייכות בהן ומדוע לא פטרו אותן מתפילת שחרית ומנחה כשם שפטרו ממוסף. ואולי צריך להוסיף כאן את דברי הרמ"א שבעל התפילות נשים חייבות מטעם שהם רחמים. אבל מוסף שאינה רחמים לא חיבו אותן. (עי' שו"ת באר יעקב או"ח סימן כ' ובצמח דוד על שו"ת וע"א סימן ט' וכספר הקהילות יעקב וביתם סימן ג').

מכל הנ"ל יוצא שתפילת מוסף שונה משאר התפילות. דאילו שאר התפילות עייקין בקשת רחמים שלא שנתקנו כנגד הקרבנות, אבל תפילת מוסף עייקב נתקנה כנגד הקרבנות, ולפי"ז מובן מדוע לרבי אלעזר בן עזריה (ברכות דף א') אין מתפללין מוסף אלא בחבר עיר דכיון שדומים מוסף במקום קרבן מוסף עומדן, לפיכך גז' דיניה דהי"ט לקרבן. וכמו שקרבן אינו אלא בציבור אף התפילה אינה אלא בחבר עיר. בסרא זו מוכרחת במשנה בירוח' סי' רפ"ג (ת"כ בחובת היחיד בתפילת מוסף, ז"ח"ל ״אלא חייבא רהוילי דהוא במקום הקרבן כל הו המצוה רק על הציבור שבעיר וכו'. (עי' אמרי דוד – מלינובוסק) הל' תפילה סי' ג').

ובפני יהושע (ברכות ל') באר טעמו של ראב"ע, דשאר תפילות חייב היחיד להתפלל אבות התפילות אבות תקנום, אלא שרבנן אסמכתא בעלמא אסמכיהו לקרבנות, משא"כ מוסיפיין אלא נתקנו אלא משום קרבנות ולכן אין מתפללים אלא בציבור, שהרי מוסף קרבן ציבור הוא.

מצות צדקה

האם מצות צדקה היא מצ"ע שהז"ג ונשים יהיו פטורים מזה, התינוק הנוצט"ט והרמב"ם בפירוש המשנה לקידושין פ"א מ"ו כתבו שצדקה נוהגת בכל זמן וכוכרים ובנקיבות. וכך כתבו אחר זרוע הבהלכות ברכת המצותיים וק"מ וז"ל ״אותם מצוות ששלטם עליהן בהם אין עינים להפטר מהם כגון להאמין באלוקינו וכו' ונתנית צדקה אין עינים לברך עליהם כי לעולם אין בהם וכו'״. אמנם החרידים בהקדמת למצוות ד"ו כתב ״יש מצוות עשה שחייבוין בהם שום סיבה אף אין חיובן במדד רק לפי צרכי ודיענין מה השגת כל היום כגון תפילה ותפילין צדקה שופר סוכה ושלוח א"ובכו"״. ומשמע מדבריו ממצ"ע דצדקה נחשב למצ"ע שהז"ג ויש שהובאו רוב זרוע המפוסק בקדושת ראה ״ולא ימע לבבך בתנו לו" וד"ת **ובליל** שאין ליתן צדקה בלילה. בחידושי הגר"מ ועמבא זצ"ל סימן כ"ח כתב ראי' דאין מצות צדקה נוהגת במצותי מזרבי הירושלמי שקלים פרק ה' הלכה ב' – רבי תנאי בר פפא הוא מפליג מצוה (צדקה) בלילה, חד זמן פגע בו כהן דרחמי' (השר של רחוח) אמר לו לא כן אלפן רבינו ״לא תשיגו בגבול רעין" ולילה בגבול של רחוח ואין לבני אדם לצאת בו, אמר לו ולא כן כתיב ״מתן בסתר יכפר אף" מלאך חבלה הקריא אן אן לפי שבליל מתן בסתר והוה מוסחפי מלשון וברח דבריו וברכו הגמ' הרי שלאדם פטור אין ליתן צדקה בלילה, ועיי"ש בפירוש נחלת יעקב יהושע שקדשה על זה מדברי החינוך הנ"ל שכתב בצדקה נוהג כל זמן וכוכרים ובנקיבות ואם אין ליתן צדקה בלילה א"כ הוה

רבינו הגרי"ש אלישיב שליט"א

בחזקת ר"ת מסומא דנשים מברכות

על מצ"ע שהזמ"ג

לקידושין ל"א ע"א, אמר רב יוסף מריש הוה אמינא מאן דא"ל הלכה כר' יהודה (שסומא פטור מן המצוות), עבידנא יומא טבא לרבנן, מאי טעמא דלא מפקידנא ועבידנא (שהרי רב יוסף היה סומא)]. והנה ר"ת כתב להוכיח מכאן דנשים מברכות כשמקיימות מצ"ע שהזמ"ג, ואע"פ שפטורות הן, מ"מ אי בעי למכלול עצמן בכלל המצוה יכולות ומברכות ע"ז. שהרי הכא בסי"ד של רב יוסף עבדי יומא טבא כיון שהוא אינו מצווה ועושה, והא מ"מ חסר לו ברכה ואין יכול לברך, ואי"כ מפסיד ברכה אם הלכה כר"י, ומה רווח בזה שאינו מצווה ועושה שיעשה יומא טבא, אלא מוכח שאע"פ שאינו מצווה יכול לברך.

ולכא"ו קשה מה ראיתו, הא הכא רב יוסף לא ידע הלכתא כמאן, ואי"כ מסופק היה אם חייב או לא, ומספק לא היה מברך כבר קודם, וזה מה שאמר שאם יבואו ויאמרו לו הלכה כר"י עבידנא יומא טבא, דאינו מצווה ועושה, ומדין הברכה הרי גם כשהיה מסופק לא בירך, וא"כ מה ראיתו לו ר"ת. וכתב שם הריטב"א דודאי לא היה מסתפק רב יוסף במקום שלא ידע כמאן הלכתא, דודאי ר"י ורבנן פסקינן כרבם דסומא חייב, ואי"כ היה מברך, ואעפ"כ קאמר דאם יאמרו לו ששלחה כר"י עבידנא יומא טבא ע"כ גם אם הלכה כר"י יוכל לברך, דל"כ לשמחה מה זו עושה והא יפסיד הברכות, וזוהי ראית ר"ת.

עוד נראה דאפילו נימא בדעה הדין היה רב יוסף מסופק אי הלכה כרבנן או כר"י נמי יכול לברך, וזאת אם נאמר דלר"י דסומא פטור מן המצוות, היינו נמי מלאוין (כ"י שיה הנובי"י תנינא או"ח קי"ב. וכן הביא המתח"ח סוף מצ' ק' בשם המכירע, ועיי' ערקאי' בשו"ת קס"ט, פתיחה כוללת אות כ"ט), ואי"כ ממו"ט היה מברך דאם הלכה כרבנן ודאי מברך, ואי הלכתא כר"י נמי היה מברך דהרי מספק לא ידע כמאן הלכתא, ומה איכפ"ל לברך גם אם הלוות לדרכו, ועקבר על לאו דברכה לבטלה שהרי הוא פטור מן המצוות לדרכו, וה"ה מן העלוין, ואי"כ מצוה מברך לצאת ידי חובת רבנן.

והוכחת ר"ת דמדקאמר אמ דאמר דהלכתא כר"י דסומא פטור מן המצוות עבידנא יומא טבא ומשום דגדול שאינו מצווה ועושה, וע"כ הכוונה דיכול למיכלול עצמו בכלל המצוות מרצונו, והשתא כבר א"י לומר דמברך משום שאינו מצווה על לאו דברכה לבטלה, שהרי הגדר שמננים עצמו לכלל המצוה, ואי"כ ה"י יכנסו עצמו לכלל העלוין, והיאך מברך ברכה לבטלה, ומזה מוכיח ר"ת דהשתא אי נימא דשמכלכיל עצמו עדיין לא שייך דין ברכה, מה כ"כ שמח את לא יוכל לברוכי, אלא ע"כ שכוין שמננים עצמו לכלל המצוה כבר שייך בזה ברכה, וה"ה נשים במצ"ע שהזמ"ג. (הערות במסכת קידושין ל"א ע"א, עיי"ש)

מצ"ע שהז"ג ונשים פטורות, וראוי לציין שבשו"ת מהרש"ם חלק ב' סימן מ"ג פירש דברי הירושלמי דרק מתן כסתר מותר בלילה אולם כבר כתבו האחרונים דאפילו לדברי החרדים דיעקר מצות צדקה הוא ביום ברזח שמקיים מצוה גם כשנתן בלילה וכמש"כ החיד"א ז"ל בספר פתח שענים לביק"ט דהנחת צדקה בלילה אף שמובא בברכי יוסף יור"ד סימן רמ"ז ב' דהרא"ל"ה היה נותן לגבאי צדקה קודם שחירות ומנחה ולא בתפילת ערבית כע"ז גם בלילה הדקדק מועילה אן אין התיקונים והכוננות שונות, ומשום כך דכיון דמקיים מצוה גם בלילה לא נקרא צדקה מצ"ע שהז"ג.

ועוד כתבו האחרונים להעיר דאם צדקה נחשבת למצ"ע שהז"ג א"כ אשה פטורה ממצוה זו ובגמ' תננית ז"ל ע"ב אמרו גדול וכות האשה בצדקה יותר מהאיש שכן דנותנת פת דמקרבא הניחא ואם אינה מצוה ועושה אין הגדילו זכותה מזכות האיש. וכמו"כ אמרו בגמ' קידושין דף ח' ע"ב באשה שאמרה לאחר תן פלוני צדקה אינה מקודשת משום דאמרה ליה כי היכי דמחייבא ביה אגא מתיבא את, ומפורש דגם האשה חייבת בצדקה.

שמיעת פרשת זכור

מובא בגמ' קידושין ב"ב ע"ב – דרכו של איש לעשות זכורת ואין דרכה של אשה לעשות מלחמה, וכן מובא בגמ' בבמות דף ס"ה ע"ב – דרכו של איש לכבוש ואין דרכה של אשה לכבוש, ומוכח שאשה פטורה מחיוב מלחמה.

והנה דנו הפוסקים האם נשים חייבות בקריאת פרשת זכור, החינוך מצוה תרי"ג כתב ונוהגת מצוה זו וכוכרים כי להם לעשות המלחמה ונקמת האויב ולא לנשים, והיינו דמצות זכירת עמלק נאמרה רק למי שמצוהה על מחיית עמלק הוא כדי לעורר השנאה כלפי עמלק ולנקום ולהלחם עמו, וכך כתב בספר המצוות עשין מצוה קכ"ט ז"ח"ל ״לעורר הנפשות ולהלחם עמו ולרוץ את העם לשנא אותו״, וכיון דיסוד המצווה משום מלחמה רק אנשים חייבים שעליהם יש ציווי לעשות מלחמה אולם נשים.

ואם הנמנת חינוך במצוה תרי"ג כתב להענין גמג' סוטה דמ"ד בדמלחמת מצוה הכל יוצאין אפילו לה מחופתה א"כ גם נשים בכלל חיוב מלחמה, אולם כבר כתב הרדב"ז בפ"י מהלכות מלכים להסביר דברי הגמ' ז"ח"ל יזכי ודך הנשים לעשות מלחמה דקתי וכלה מחופתה והכתיב כל בכרדה בת מלך פנימה ? וז"ל והד"ק כיון דחתן יוצא מחדרו ללה יוצאת מלחמה שאינה נהוגת ימי חופה, ואפטר רבבמלחמת מצוה הנשים היו מספקות מים ומזון לבעליהן. תירוץ הראשון שכתב הרדב"ז הוא מדוקדק מלשון הגמ' שתקלו לשנים חתן מחדרו וכלה מחופתה ולא נאמר כלה חתן מחופתם, וכן הלהרות כי אין יציאת נשנים שוה היות החופה יוצא מחדרו למלחמה והלה אינה יוצאת אלא מחופתה ולא טנא למלחמה, ובפטר תירוץ השני נשים לא יוצאות למלחמה כלל אלא רק מספקות מזון, וכ"י הררש"ש בסוטה דמ"ד ז"ח"ל ״משמע דגם שצאות למלחמה וחדושה הוא ואולי אין יוצאות אלא לבשל ולאפות לצורך אנשי המלחמה״, אבל לא שייכות לכיבוש מלחמה, וכי"כ החתם סופר בתשובותיו או"ח סימן קפ"ה, ודלא כמש"כ להעיר הגרי"ל דיסקין שנשים חייבות במחיית עמלק מכת דברי הגמ' בסוטה שז"ל יוצאת יוצאת יוצאת לצורך מלחמת מצוה.

בשו"ת מודעות סי"א סימן כ"ג כתב ע"ב ״דברי החינוך נשים אין במצות זכירה ומחיה משום שאין בנות מלחמה והכריזו מ"ע שהז"ג ע"ב דברי רש"י במגילה דף ג' ע"א ד"ה איש שאין זמן מלחמה לכשתחשך הרי דלילה לא זמן מלחמה, ואי"כ הכריזה מצ"ע שהז"ג ונשים פטורות. בשו"ת אבני נור בסימן תק"ט כתב הדיות

חקירות הלכתיות

הרה"ג אלחנן פרץ שליט"א

ציבור

ידוע כי מלאות עשה שהזמן גרמא, נשים פטורות, ויש לחקור הנה יס מלאות המוטלות על הציבור והזמן גרמא. האם באלו נשים פטורות ככל מלאות עשה או קשמו כיוון שזוהי מלואה ליבורית נשים חייבות. ונ"מ בזה לעניין קריאת התורה שכן אומרים שהיא מלואה המוטלת על הציבור ואינה מלואה על כל אחד ואחד (אם כי דעת מו"ר הגרנ"פ שייבנהר שליט"א להחמייר שהיא מלואה ממש כקריאת הגמילה). ולכאורה כיוון שגשים פטורות מקריאת התורה ורואיה לזה שהרי חייבות במקרא מגילה משום שהיו בנם ומוכח לזם לא כן פטורות מכל חיובי קריאה ויש לדחות ראייה זאת דשאני קריאת המגילה שהיא חיוב קריאה פרטי ולכן לולא סברתה היו בלאות נם היו פטורות.

בית המקדש וצבא

הנה נ"מ רבה בזה לעניין בית המקדש, שצניינו היא חובה ליבורית האם תהיינה חייבות בזה יחד עם הציבור או קשמו כיוון שאין בית המקדש בלילה כמולאר כמולאר שבעשות ק"ם או אס כן מלואה זו זמן גרמא ונשים פטורות. והנראה לחייב נשים בזה והדברים מפורשים ברמב"ם שהכל חייבים בצניין ונשים (ראה הלכות בית הבחירה פ"א ה"ב). אמור מעתה כי מלואה המוטלת על הציבור אף כי זמן גרמא נשים חייבות בה ומטעם שהם חלק מהציבור. (ומקופיא יס להוסיף הרי נשים מלואה במלחמה כמו שכתוב ברמב"ם שזמלחמת מלואה וילאח כלה מופתה, ולו יזיויר שזמלחמה היא מלואה עשה שהזמן גרמא נשים היו חייבות בה ע"פ הג"כ. אכן במלחמה יס לחייבן מדין האלת נפש שזהו חיוב תמיד).

ברכת זבנח

יס להצטוין אס פטור מלאות עשה שהזמן גרמא הוא כלל לכל דבר שנעשה בחרן מוסוים או קשמו אס א"ת הדבר לא גורם הזמן אלא עניין טבעי ואסר אין זו זמן גרמא. ונ"מ לעניין חיוב נשים בצרכת לבנה. הרי הלבנה והכרחה בלילה וכתחילה הוראש לפי שאז היא מופיעה, נמלא שזמלאוהה גורמת ולא הזמן גורם וא"כ נשים תהיינה חייבות בצרכת לבנה, בצרכת החמה (משום שצרכת החמה היא כלאשר השמש ניטלת בלאותו מקום ובלאותה עשה שהייתה בצריאח העולם, דבר זה תלוי בחמה) וכן יהיו חייבות בצרכת האלולנות (שצרכתם תלויה ביציאת הפרחים, וזה בניסן).

ציצית

ידוע כי לציית היא מלאות עשה שהזמן גרמא משום שאין זמן לציית בלילה ולכאורה קשה הני בציאיה תלוי מילתא, דכתיב ורואיכם אותו, ומה שאין את המלואה בלילה לא משום שאין הוא זמנה ומעתה מדוע נשים פטורות מלציית. וראה בהגהת חת"ס שו"ע או"ח סי' י"ח סע' א' שהקשה כעין זאת. (הו אחת שפלנע"ד שחור לנשים ללבוש לציית מאל כל לבש כעין זאת. וכמו שכתוב בהנהגות יונתן זו עובד לעניין תפילין אס כי יס מקום שצמקו בזה כי לבצית הציאית אינה כדי להדמות לנשים אלא בשביל מלואה ומפורסם מה שהקל בזה הב"ח יו"ד סי' קפ"א). והנה ידוע מה שכתב הסמ"ע חו"מ סי' ז' שדבר האריך לילה אס יס נר שפיר דמי ולפי זה משכחת מלאות לציית בלילה אס ידליק נר ראה בהגהת חת"ס שם ה"טעז. וזהו דבר שא"ז אפשי, ומוכרח מזה לפטור לציית בלילה הוא לא פטור של מציאות קל אור אלא פטור מגיורת הכתוב ואף אס לו הייתה זריחת שמש בלילה לא הייתה מלאות לציית.

ושבת לאו זמן מלחמה נחשב למצ"ע שהז"ג.

וכתב בשו"ת קנין תורה סימן פ' דלפי"ז **עבד חייב במצות זכירת ומחיית עמלק הגם שעבד הוקש לאשה**, עפ"י"ד המשנה למלך בפ"י מהלכות מלכים ה"ז דלא נאמר כלל זה אלא במצ"ע שהז"ג שהנשים פטורות לזח הוקש לעבד מג"ש דלה לא אבל במצ"ע שלא הזמן גרמא דמרינא היו הנשים חייבות בפ"ו אלא משום דכתוב וכבשוה דרך האיש לכבוש ולא אשה וגבי עבדים לא שייך אותו הטעם וכיון שעבד הוא בר כיבוש חייב בזכירת ומחיית עמלק (עי' כלי חמדה פרשת כי תצא). בשו"ת בנין שלמה סימן נ"ז להגר"ש הכהן מוילנא זצ"ל כתב להעיר לפי"ד הרמב"ם בסוף ה"שלוש, שמישה יוביל רשעט ולו הובדילו מרדיכי העולם ולא עורכי המלחמה כשאר ישראל, אי"כ לפי שיטת החינוך במצות תרי"ג דנשים פטורות מלשמוע פרשת זכור משום דלאו בנות מלחמה א"כ כהנים ולוים יהיו פטורים מלשמוע פרשת זכור משום אותו הטעם ודלא בני מלחמה ?, אולם כבר כתב לחלק בס' שלמי תורה דאין דומה לנשים לזויים מבח עצמם בני מלחמה הם אלא שנבחרו לשרת ולכן אין עליהן מלחמה, ולא דומה לנשים דמצד עצמן אינן בנות מלחמה, וא"כ ענין פרשת זכור י"ל דכל שמצד עצמן ראו הוא למלחמה הוא בכלל מצות זכירה ולא נתמעטו ולא נשם מצד עצמן לאו בנות מלחמה. (עי' בס' גור אריה יהודה (עמבא) סימן כ"א ובקובץ לשונות שיעורים ח"ב סימן כ"א אות ה').

למשע נחלקו הפוסקים כיצד לנהוג, בשו"ת בנין ציון החדשות סימן ח' מביא בשם הגאון רבי נתן אדלר זצ"ל (רבו של מרן הגר"מ) שהנשים חייבות ושהקפיד שאפילו שמתרש שלו הוצרכה לשמוע פרשת זכור. וטעמו נראה מפני שאינה מצ"ע שהז"ג שאין קפידא באיזו זמן שתקרא כמש"כ הגמ"א בסימן תרפ"ה רק שיקרא פעם אחת בשנה ולכן הרי בשאר מצ"ע שאין הדי"ג נשנים חייבות בהם. וכן פסק בשו"ת מהרי"ל דיסקין בקצות סארותן אות ק"ב ובשו"ת דלתיק מנתח ח"ט סימן ס"ח, וכן מובא בס' הליכות בת ישראל פרק כ"ב שכן פסק הגר"מ פינטשן זצ"ל.

ועומתהם פסק ככף חיים סימן תרפ"ה אות ל' ובשו"ת תורת חם מלוכלין או"ח סימן ל"ז שנשים אין חייבות לשרוע פרשת זכור. וראו ברבי חיים קיבסקי שליט"א מביא בספרו טעמא דקרא (הנהגות מרמן החזו"א זצ"ל אות כ"ג) שמרן החזו"א הורה שאין נשים חייבות לשמוע פרשת זכור.

ברכת האם לבן תורה למרות שאצלה זה זמן גרמא

מנהגו של הגאון רבי מאיר אריק זי"עא היה בענין שהומוני גרמא, בשאלת יונו הבנים לצבא המלחמה, שכאשר באו אלו בענין מצוקת הניגוס לצבא, הרי אם נתן בידו של הבחור אשר בא לבקש שיתפצל עבורו את הספר "מחנה ישראל", ידעו שהוא נגייוס לצבא. אבל אם תשובתו הייתה: "כל המקבל עליו על תורה מעביצין ממנו עול מלכות ועול דרך ארצי", בידיע היה ששחרורו מובטח לו.

היה זה בעיר וינה, בירתה של אוסטריה, שלושה חדשים כבר לאחר סיפוחה של המדינה הזו לשלטון העריצות של היטלר, והנה הופיעה לפני הגרמיי אריק אשה אחת בקול בכי ונהי: לקחו לה את בנה יחידה ואין היא יודעת אנה נעלם, כבר שבועיים חלפו מאז ראתה אותו בפעם האחרונה ואין היא יודעת מה לעשות...

והרב משיב ואומר לה: "כל המקבל עליו עול תורה מעביצין ממנו עול מלכות ועול דרך ארצי", ואזי שאלתה אותה: האם את מבטיחה שבאם בנך ימצא - הוא יתמסר ללימוד התורה?

בלי היסוס השיבה האשה: כן, רבי, אני מסכימה. - אם כך, את הרי אינך מצווה ללימוד התורה, שעיקרו חיוב לבנים, אבל ברכי אותו שיזכה להיות בן תלמיד חכם, שיהנה רק בתורה, כהרגלך של נשים בברכת הדלקת הנרות, צאי וחפשי אותו, הלא את מקבלת ומברכת אותו שיזכה לעול תורה, ממילא תמצאי אותו!...

האשה יצאה מביתו וכעבור שעה אחת בלבד כבר באה אליו בשעת עם הבן!...

וכיצד זה קרה? מיד לאחר שיצאה האשה מביתו של הרב, לא חשבה פעמיים ויברכה את בנה כפי בקשת הרב, והיתה בה האמונה הפשוטה של אשה יהודיה שכך שמעה מפי הרב, ולכן פנתה ישר לתנת משטרה קרובה, נכנסה ואמרה בפשיטות: תנו לי את הבן שלי! הקציין שהיה במקום התפרץ בגדה בשאנה גדולה: מה?! ברגע הראשון נבהלה האשה מאד, אבל מיד התאוששה והזרה וצעקה: תנו לי את הבן שלי!...

לאחר הצעקה השניה שינה הקציין את טעמו ובמפתיע שאל אותה: ואיך קוראים לזו? אמרה לו האשה את השם של בנה. הקציין שמע ואמר לה שתמתין מעט. הוא נכנס לחדר שני וכעבור דקה חזר אתו ואמר:

- הנה הבן שלך!...

סופו של הלימוד הוא, שהאשה אכן הצליחה גם לשלוח את בנה לתורה-ישראל, בא שם ונכנס לאחת הישיבות והתמיד בלימוד התורה, וכך ניצל מכל ההשמדה הנוראה של ששת מיליוני היהודים ע"י הנאצים י"ש", וברכת הבנים של האם ושל הצדיק יהידיו נתקיימו במלואם.

א. מקור העניין. בפרשתנו (טו ז) והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך. והנה בגמ' קידושין דף לה ע"א, למדו מזה רב אחא בר יעקב אמר קרא והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך הוקשה כל התורה כולה לתפילין מה תפילין מצוות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות אף כל מ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות. והנה להסבירים שתפילין היא מצות עשה שאין הזמן גרמא, למדים שנשים פטורות מצוות עשה שהזמן גרמא במה מצינו מראה, שהיא מצות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות בה, שנאמר: שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך, אף כל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות בהן (כ"כ רש"י בקידושין שם ד"ה מאי איכא), או שמה שאמרה תורה במצוות אכילת-מצה והקהל שנשים חייבות, אנו למדים ששאר מ"ע שהזמן גרמא נשים פטורות, ושני כתובים הבאים כאחד כיוון שאין מלמדים, הרי זה כמו מיעוט, שבשאר מקומות הדין הוא להדיק (תוס' שם ד"ה אלא).

ב. טעם הדבר שפטורות. יש מהראשונים שכתבו בטעם שהתורה פטרה האשה מצוות עשה שהזמן גרמא, לפי שהאשה משועבדת לבעלה, וצרכי הבית מוטלים עליה, ושמה באותו זמן תהיה עסוקה בעבודתה, ולכן משום שלום בית נפטרה מהמצוות. כ"כ באבודרהם, סדר תפלות של חול; כלבו ס' עג בשם בעל המלמד. ובילקוט שמעוני שמואל אה עה כתב בטעם הדבר שנשים פטורות מצוות עשה שהזמן גרמא "לפי שאין להם אלא לב אחד שנאמר והנה חנה מדברת אל לבה". וזאת על פי דברי הגמרא וברכות נד בכל לבבך לשון רבים בשני לבבך ביצר הטוב וביצר הרע.

ג. גדר הפטור. האשה פטורה מכל מצוות עשה שהזמן גרמא, והוא במשנה קדושין כט א; ונפסק ברמב"ם ע"ז פ"ב ה"ג; וטו"ש"ג א"ה יז ב. כגון סוכה ולולב ושופר וכיוצא, ואף מדרבנן לא חייבו את האשה במצוות עשה שהזמן גרמא, כדרך שחייבו בסומא. כ"כ תוס' ערויבין צו ב ועד.

ד. מצוות עשה שהזמן גרמא שחייבות בהם. יש מצוות אף על פי שהן מ"ע שהזמן גרמא, נשים חייבות בהן. ויוליפין לזה או מחמת ריבוי או מחמת סברא. שעת קידושין לד, א. **במצוה**, שנאמר: לא תאכל עליו חמץ (ברכת ימים תאכל עליו מצות, כל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו באכילת מצה, ונשים כיוון שישנן באיסור אכילת חמץ חייבות באכילת מצה (ראה בפסחים מגב, ב. **בשמחה**, שנאמר: ושמתח בהגך אתה ובנך ובתך. וראה בקידושין שם, אביי חולק וסובר שמצות השמחה היא לא על האשה אלא על הבעל שישמחה, ובאלמנה עניה המצוה על מי שהיא שוריה אצלו לשמחה. ג. **בהקהל**, שנאמר: הקהל וגו' האנשים והנשים וגו'. **במצות שחיטת הפסח ואכילתו**, נתקלו תנאים בפסחים צא ב: ר' יהודה סובר שבפסח ראשון האשה חייבת, שנאמר: במכסת נפשתי, אפילו נשים, ובפסח-שני פטורה, שנאמר: חטאו ישא האיש והוא, איש ולא אשה, ור' יוסי סובר שאף בפסח שני חייבת, שנאמר בו: ונכרתה הנפש ההיא, נפש, ואפילו נשים, ור' שמעון סובר שאף בפסח ראשון היא פטורה, שנאמר: איש לפי אכלו, איש ולא אשה. הלכה כר' יהודה. ראה רמב"ם ע"ז פ"ב ה"ג וקרבן פסח פ"ה ה"ה. **באכילת מרור**, הנשים חייבות, אם משום שזוהי חלק ממצות אכילת הפסח ואם משום שאכילת מרור הוקשה לאכילת מצה, וכשם שחייבות באכילת מצה, כך חייבות באכילת מרור. רש"י פסחים צא ב"ו ל"ה ל"ה. **ו. האשה חייבת בשלש סעודות בשבת**, שמהיקש של זכרה לשימרה שבתה שלמדנו שחייבת בקידוש היום, למדנו שחייבת בכל מעשה שבתה. ר"ן שבת פט"ז, ועל מג"א סי' רצא ס"ק יא. ויש מוסתפקים אם מטעם זה האשה חייבת אף בעשה של שביתת-בהמה בשבת שלמדנו מהפסוק: למען ינוח שורך וגו', אף על פי שזוהי מ"ע שהזמן גרמא. ע"י תוס' ע"ק"א למשינות שבת פ"ה מ"א ותפא"י שם, ופג"א א"ה ס' שה מצבבות ס"ק א, ושד"ח כללים מערכת מ כלל קלו.

ה. עוד מכללי פטור שהזמן גרמא בנשים. **מצוות של קום ועשה דווקא.** יש מהאחרונים "ע"י פני יהושע ביצה ל"ו שו"ת כתב סופר א"ה ס' עה, שו"ת שם אריה א"ה ס' ב, שו"ת חלקת יואב א"ה ס' ל. וע"י שד"ח כללים מערכת מ כלל קלו. המצדדים לומר שלפי הטעם

[שנתבאר באבודרהם] שהאשה פטורה מצוות עשה שהזמן גרמא משום שהיא משועבדת לצרכי בעלה, אינה פטורה אלא במצוות עשה שהן בקום ועשה, אבל במצוות עשה שהן בשב ואל תעשה, אפילו שהזמן גרמא, הן חייבות, כדרך שהן חייבות בלאוין שהזמן גרמא, ולכן הן חייבות בעשה של שביתת בהמה בשבת וכיוצא בזה. ועוד שכיוון שכל הפטור שלהן במ"ע שהזמן גרמא מתפילין ואין לנו אלא מ"ע הדומה לתפילין שהיא בקום ועשה, אבל לא במ"ע של שב ואל תעשה. אבל הוכיחו מראשונים שאף בשב ואל תעשה פטורות, ולכן הן פטורות בעשה של שביתת שבת ויום טוב, ואינן חייבות אלא בלאו של עשיית מלאכה. ע"י תוס' קדושין לד א ד"ה מעקה, ועל סוכה כח ב: האורח, לרבות נשים לתוספת עניו, ועל שו"ת חלקת יואב שם שתוספת הוא גם כן בקום ועשה שצריך לקבל עליו. **בלאו-הבא-מכלל-עשה**, כגון באיסור סחורה בפירות שביעית, שלמדנו מ"לאכלה, ולא לסחורה", כתב החת"ס "שו"ת א"ה ק"נ" שכתב שאף הנשים חייבות, שאינו דומה לתפילין שהיא מצוות עשה. **באיסור שיש בו עשה ולא כאחד**, כגון איסור עשיית מלאכה בשבת ויום טוב, שיש בו עשה של ובוים השביעי ותשבת, ולאו של לא תעשה כל מלאכה, נחלקו ראשונים: בתוס' קידושין (שם ד"ה מעקה) כתבו שעל הלאו בלבד הן חייבות, אבל מן העשה הם פטורות, אבל בספר החינוך כתב שכיוון שחייבות על הלאו חייבות אף על העשה. ראה בספר החינוך מצוה רצו, ועל שער המלך ע"ז פ"ב ה"ג ומג"ח שם. ויש מחלקים: בעשה ולא הבאים כאחד, כגון בעשה ולא של מלאכה בשבת, ואף לחלק בין העשה ללאו, אבל ברא"ן (שם בקידושין) בעשה שהיא באה אחרי הלאו, חייבות בלאו ופטורות בעשה. **מצוה של בין אדם לחבירו.** בשו"ת חדות יעקב תניא סימן קמ"ה אות לו"ו מחדש דמצוה שבין אדם לחבירו ליכא פטור של מצוה שהזמן גרמא דאין לך אלא חידושו דילפינן מתפילין והיא מצוה שבין אדם למקום. **מצוה שאפשר על ידי שליח.** כתב הפני" קדושין ע"ה שבמצוה שאפשר לעשות ע"י שליח ליכא פטור של מצוה עשה שהזמן גרמא, וטעם הדבר ע"פ מה שכתבו הראשונים בטעם הפטור של מצוה עשה שהזמן גרמא כיוון דמשעבדות לבעליהן א"כ היכא שאפשר ע"י שליח ליכא פטור הנ"ל. **מצוה הנאמרה בלשון עשה.** בפרי צדיק ה"א בקונטרס שביבת השבת דף מה"ד ושוב דלא שייך מ"ע שהזמן גרמא בשבת בלשון עשה מפורשת. **מצות שהזמן גרמא הוא כשהמים מצד עצמם גורמים שלא תננה בהם המצוה, אבל אם מצד עצם הימים אין מניעה לחיובה אלא דבר אחר גורם לפטורה, אין זו מ"ע שהזמן גרמא.** כגון מצות הבאת בכורים, שאינה נוהגת אלא מעצרת ועד חנוכה (כמבואר במ"ס ביכורים פ"א מ"ן). והרי זה מפני שאחר חנוכה אינם מצויים על פני השדה, ואילו היו מצויים היו בני הבאה, ולכן אין זו מצות עשה שהזמן גרמא, והנשים חייבות בה. [ראה טו"א מגילה כ:].

ו. נשים שמקיימות מ"ע שהזמן גרמא מברכות. נחלקו בזה הלכה למעשה השו"ע והרמ"א, ראה בשו"ע א"ה הלכות ראש השנה סימן תפטס ס"ו, אף על פי שנשים פטורות, יכולות לתקוע; וכן אחר שיצא כבר, יכול לתקוע להוציאן, אבל אין מברכות ולא יברכו לזו. הגו: והמנהג שהנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא על כן גם כאן תברכנה לעצמן. ולכן מנהג בני אשכנז שנשים מברכות, ומנהג הספרדים שאינם מברכות.

ז. קריאת שמע. נשים פטורות מקרי"ש כי זהו מ"ע שהזמן גרמא. כן שנינו בברכות כ ומפרש בגמ' טעם הדבר משום דהוי מצות עשה שהזמן גרמא שזמנה בבוקר ובערב. ויעויין במגן אברהם סי' נ"ה סק"ו שהעיר לפני דברי הכס"מ שמן התורה זמן קריאת שמע של יום כל היום ושל לילה כל הלילה נמצא שחייב לעולם בקריאת שמע ולמה היא נכלל בכלל מצוה עשה שהזמן גרמא. ולכאן יש ליישב קושיא זו בפשיטות דהן אמת שאין זמן הפטור מקריאת שמע מיהו שני חייבים נפרדים הם קריאת שמע של יום וקריאת שמע של לילה וכיון שקיום המצוה נחלק לזמנים מיוחדים הוי מצות עשה שהזמן גרמא ובפרט

לדעות הסוברין ששני הקריאות נחלקים לשני מצוות ואפילו להסבירים הדכל הוי מצוה אחת מ"מ כיוון שנתלקת לשני זמנים חלוקים שייך לחושבה כזמן גרמא.

ח. מילה. מבואר בגמ' קידושין כט. שהאב מצווה למול את בנו ואין המצווה מוטלת על האמא, ולמדו כן מקרא כאשר צוה אלוקים אותו ולא אותה, והקשה **התוספות רי"ז** שם אי קשיא ומאי איצטרינן לקרא תיפוק לי' דהויא לה מילה מצוה שהזמן גרמא וכן' תשובה היכי אמרינן מצוות עשה שהזמן גרמא אינם פטורות הני מילי מצוה דתליא בגופה היא אינה מצווה אלא זמן הקבוע לכל זמן אבל מצוה דלא תליא בגופה כגון למול את בנה אף על גב דמילת הבן יש לה זמן נהי דקבוע הזמן לבן הנימואל אבל האב שציוהו הבורא להתעסק במילת בנו העסק ההוא אין לו זמן שבין ביום ובין בלילה יטרה ויכין צרכי מילת בנו והלכך אי לאו אותו הוה מחייבין גם האשה ואין זמן הקבוע לכן פטרה דהוה אמינא היא תתעסק בין ביום בין בלילה עד שתמול את בנה בזמנו אבל הציצית היא מצוה שתלויה על גופו של אדם ואי הוה מחייבין האשה היתה מצווה תלויה בזמן הלכך פטורה: והיינו שמבואר בדבריו יסוד שרק במצווה שבגופו שייך לפטור בזמן גרמא ולא מצוה שמוטלת עליו לעשות באחר. וראה לעיל אות ה' מה שהבאנו בשם הפני" לגבי מצוה שאפשר לעשותה בשליח.

הנושאים הנאים

כא - מצות עשה שהזמן גרמא, למען תהיה תורת ה' בפיך (י"ג ט, ט"ז) מה תפילין אף כל מצוה שיש פטורות (קידושין ל"ד א) **בליל - הרפואה בהלכה**, כי אני ה' רופאן (ט"ז כ"ז) **יתור - הברלה**, וזכור את יום השבת לקדשו (כ"ח), ומביים פכ"ש משבת ה"א. **משפטים - הפסקה** **תרומה - עניני מנורת המקדש**, ועשיית מנורת הזהב טהור (כ"ה ל"א) **תצוה - חגיגת אסתר**, ענינא דיומא **כי תשא - הפסקה** **ויקפ"פ - פרשת פרה**, ענינא דיומא

מכון ירושלים

יצא לאור מחדש הספר

מחנה יצחק

על התורה

הגאון רבי יצחק קוליצ זצ"ל

רבה של ירושלים ונשיא המכון להשיג בחנויות הספרים

מוסד הרב קוק

שפתי דעת על התורה

מהגותו הרעיונית של ה"שפת אמת"

על חמישה חומשי תורה

רבי זלמן ארובן בענגיס - גאב"ד ירושלים
[תרכ"ד - תשי"ג] מכתב ידו

חיוב סיפור יצי"ט בנשים
מפאת שחזמן גרמא

"בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא". ותמהו המפרשים, איך נרמז קרא שמביא שיש חיוב חדש בכל דור ודור לספר על יציאת מצרים ואפילו לדורות הרחוקים ממעשה יציאת מצרים, הלא מצות חינוך יחיב רק לאותם שיצאו ממצרים בעצמם, לספר לבניהם על כל המאורעות הנסים שנעשו שם?
ותירצו דממה שנאמר "לאמר" מוכה שהכונה הוא שעל האב למסור הדברים לבנו באופן שיוכל גם הוא לומר "בעבור זה עשה ה' לי", ויבא מזה שכל אחד חייב לראות את עצמו כאילו שהוא יצא כדי לספר לדור שלאחריו על כל הענין.

ולפי"ו יש מקום ליישב קושיית המנחת חינוך (במצוה כא) שמתמיה על שיטת החינוך דס"ל שנשים מחייבות במצות סיפור יציאת מצרים, וכאי שבא משאר מצוות עשה שהזמן גרמא שדין הוא שהן פטורות. וכן מבואר בשא"ג"ה דגם בכל השנה נשים פטורות מלהזכיר יציאת מצרים מהאי טעמא, וע"כ תמהו, מאי שטא מצות סיפור יציאת מצרים בליל פסח מבכיל ימות השנה שהן חייבות?
וה"ל דבשאר מצוות עשה שהם מטולות על הנשים לעשות מעשה מצוה גרידתא, או נפטרים אם הם זמן גרמא. משא"כ במצות זכירת יציאת מצרים בלילה הזה, י"ל שהוא משהו לא דחינוך שחייב האב וכן האם לספר את הענין ומתוך כך לבוא ליד הרגש כאילו שהם יצאו אף רק כדי למסור שוב לבניהם ולהנכחם בשיעור שלם באמנת ה'. ואם כך הוא גדר המצוה או שפיר י"ל שמפאת מצות חינוך הבנים נתייבשו ההורים בסיפור יציאת מצרים ואפילו הנשים ויתיישב לפי"ו לשון בעל הגדה בתשובת השאנ"י יודע לשאול "את פתח לוי" ולא קאמר "אתה פתח לוי" בלשון זכר, כי בא לרמז שבמצות סיפור יציאת מצרים גם הנשים מחייבות, וכנ"ל.

וכן כתבו המפרשים לפרש דברי בעל הגדה באומרם "כול מראש חודש" הדכונה הוא על חיוב האב ללמד לבנו כל סיפורי נפלאות יציאת מצרים ולא לעשות שום א' ממעשי המצות של לילה ההוא. ועי' תולדות"ה "בעבור זה, הלא אמרתי אלא כשיש מצה ומרורים ומנחת חינוך לפניך", וה"ל שיעקר התועלת מחינוך ההורים באה ממה שהבנים רואים בחוש את קיומם של המצוות אצל הוריהם ולא רק ממה שישמעו מהם על שימורם. והנה שאמר דוקא בשעה שיש מצות ומרורים לפניך שהבנים רואים שאתה מקיים את המצות בפועל, ומהו הריבה ונתעלת כיון שהבנים יעשו מה שהיו רגילים לראות יותר ממה שהיו רגילים לשמוע. ואמרתי ע"ז שפרומי כ"ו במה שדרשו חז"ל (סוף מסכת ברכות) את הפסוק ורב שלום בניך אל יחקי בניך אלא בניך, ש"ל שרק יהיו בניך לימודי ה' באם שהבנים יעשו גם לימודי ה' והיינו שההורים של הבניך שהם הבונים שלו.

רבם בבית המדרש. ימים בהם הבעל שובת ממלאכתו ונמצא בביתו.

בימים אלו בהם כל בני הבית נמצאים יחד, כולה לבוא 'כחמת נשים בנות ביתה' לידי ביטוי מעשי. יחד עם בעלה יוכלו לנצל את שולחן השבת את אוירת החמאן והקדושה לחינוך וגיבוש המשפחה. שכן אין צורך לטפוח את היצחק ממצות אלו כי אדרבא המצוות האלו יכולות להיות לה לכלי רב משמעות במילוי תפקידה.
במירות שבת אנו שרים: 'השומר שבת הבן עם הבת לקל ירצו כמנחה על מחבת' וכבר שאלו מדוע בחר המייסד דונקאן בזה המנהג? הרי יש עוד מיני מנחות אחרות, מנחת מאפה תנור ומנחת מרחשת. ואילו רמזו הוא לנו ללמוד מייחודה של המנחה על מחבת שמעשה קשים. מהמנחה שאינה מתפוררת כמו מאפה תנור ואינה רכה כמו העשירה במרחשת.

רש"י מתאר בזה את ייחודה של מנחה על מחבת. כיוון שלמחבת אין שוליים שולטת האור במנחה היא נעשה קשה. החום מגבש ומלכד ומונע התפוררות. להדריך וללמד כי אם שולחן השבת שלנו נהיה רצוף חום ואהבה 'כמנחה על מחבת' אזי נזכה לשימר שבת הבן עם הבת' ולא ח"ו לדורו יקרא הבן עם הבת'.

מצות עשה שחזמן גרמן

על הפסוק: 'כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל' כתב המדרש רבה: 'כה תאמר לבית יעקב' אלו הנשים... ותגיד לבני ישראל אלו האנשים... למה נשים תחילה שהן מדרושות במצוות, דבר אחר כדו שיהיו מנהיגות את בניהן לתורה'. אף על פי שעל פי רוב ציווי התורה נאמרו בלשון זכר, הדין הוא שהאשה שווה לאיש בכל התורה כולה. הגמרא לומדת זאת מפסוקים שהשווה הכתוב אשה לאיש לכל עונשים שבתורה, לכל דינים שבתורה ולכל מיתות שבתורה. בכל זאת דורשים חז"ל שהתורה הקדימה אותן מפני שהנשים מדרושות יותר במצוות ומטוס תפקידן החשוב בחינוך הבנים לתורה.

רבנו יונה באגרת התשובה מביא את דברי המדרש האלו ומוסיף: 'ולמה נצטווה לדבר עם הנשים תחילה? מפני שהן שולחות בניהן לבית הספר, ומשימין עיניהן על בניהן ומרחמיין עליהם בבואם מבית הספר ומוכיחים לבם בדברים טובים שיאה חצמם בתורה, ושומרים אותם שלא יבטלו מן התורה, ולמדוין אותם יראת חטא בילדותם, שנאמר (משלי כ"ב, ו): 'חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנו'.

ונמצא למי זה הנשים הצנועות מסבבות התורה והיראה. ועל כן יכולות הנשים הצנועות למלט את נפש בעליהן. בבוא בעליהן איש איש ממלאכתו אשר עושים והם יגיעים ועיפיים ואינם זוכרים לתת חלק לתורה מייגעם וממחשבות לבם, חיוב על הנשים להזכיר; לפתוח ספר אחד ולעסוק בדברי תורה, ואל ישעו בדברים בטלים. כי עונש ביטול תורה גדול מכל עבירות שבתורה. גם יזכירו לבעליהן להביט חצמם בתורה, ושומרים אותם שלא יבטלו מן התורה, ולמדוין אותם יראת בהם יזכו לחיי העולם הבא'.

הקדמת הנשים אינה רק בגלל תפקידן בחינוך הבנים, הם 'מסבבות התורה והיראה' אומר רבנו יונה, 'בכל הבית'. 'כחמת נשים בנותה ביתה' האשה זכתה מטבע ברייתה לבינה יתירה שניתנה לנשים, מקבלת דין קדימה בהיותה מובילת בבניין הבית.

אף על פי שמצינו בגמרא: 'איש חייב לחנך בנו במצוות ואין האשה חייבת לחנך את בנה', וכן פוסק הרמ"א 'אשה אינה חייבת ללמד את בנה תורה'. הרי רואים אנו שמאז ומעולם מוסרות הנשים את נפש לחינוך הילדים אף יותר מהאיש. והן רואות בכך זכות גדולה עבורן כמו שאמרנו בגמרא: 'נשים במה זכיינו? באקרובי בנייהו לבי כנישתא' ועוד אמרו: 'באגרא דמקריין ומתיניין בנייהו' וכמו שכתב רש"י: 'שטורחות על בניהן להביאם לבית הספר לקרוא מקרא ולטעות משנה'.

אם נתבונן בפרשיות התורה בחומש בראשית ב'מעשה אבות סימן לבנים' נראה ונלמד כי האבות הקד' נתנו דין קדימה לאימהות בכל הקשור לחינוך הבנים. עד שהקב"ה מצווה את אברהם אבינו 'כל אשר תאמר לך שרה שמע בקולה'. אברהם אבינו מבטל דעתו ומפני שרה אמו ומגיד את בן האמה.

ידעתה של רבקה אמונו קובעת בסופו של דבר שיצא אבינו יעקב את הברכות ליעקב שיוכל לראוץ לפרנסותו בעצמו ומבטלת את התלות שלו בעישו. היא קובעת לעולמים שה'מתכנן אוריינתא' יהיה בתוך זדועו של יעקב, ויצחק אבינו מקבל את דעתה.

כאשר יעקב אבינו רואה שהוא צריך לעזוב את בית לבן לצאת לדרכו לשוב לחרן, הוא לא מחליט בעצמו. הוא קורא לחלל ולאהה נישו חיוה השדה ומתייעץ עימו אצל לעזוב את בית לבן, הוא לא צאת לדרך. האם חינוך הילדים הרעים לא יגע מטלטול הדרכים ומהמפגש הצפוי עם עישו.

בשם האבודרהם ועוד הביאו שסיבה זו, שהאשה עסוקה דרך קבע בחובתה לנהל את ביתה ולעסוק בצרכי בעלה, וכן מופקדת היא על גידולם וחינוכם של ילדיה. על כן היתה 'צופיה הליכות ביתה' תדיר. פטורה מכל מצווה שזמן מסוים לקיומה, והיא העומדת בחיוביה התמידיים'.

למדנו כאן, שפטור האשה ממצוות עשה שהזמן גרמן הוא כדי לאפשר לה למלא את התפקידים החשובים המוטלות עליה בבניית בית של תורה, בלימוד התורה של בעלה ושל ילדיה.

הגמרא בקידושין לומדת את הפטור הכללי של נשים ממצוות עשה שהזמן גרמן, מתפילין. 'מה תפילין נשים פטורות אף כל מצוות עשה שהזמן גרמן נשים פטורות'. רש"י כותב שזה לימוד בדרך של 'במה מצונו, ממה שמצונו במצוות תפילין שהיא מצוות עשה שהזמן גרמן. שיהי שבת ויום טוב לאו זמן תפילין ונשים פטורות מתפילין, אף כל מצוות עשה שהזמן גרמן נשים פטורות.

הגמרא בהמשך מביאה שאת פטור נשים מתפילין לומדים מתלמוד תורה 'מה תלמוד תורה נשים פטורות אף תפילין נשים פטורות'. והסוגיה דנה שם מדוע מקישים תפילין לתלמוד תורה ולא מקישים תפילין למועדים. בסיום מביאה הגמרא מרב אחא בר יעקב 'אמר קרא והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורה ד' בפניך' הוקשה כל התורה כולה לתפילין. מה תפילין מצוות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות אף כל מצוות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות'.

עם זאת, יש יוצאים מן הכלל, יש מצוות עשה שהזמן גרמן נשים חייבות בהם. אכילת מצה, שמחת יום טוב ומצוות הקהל וכל המצוות הקשורות ליום השבת. אם נתבונן במאפייני את המצוות האלו, בצד השווה שבהן, נמצא אולי שמצוות אלו נותנות את התוכן לימי שבת קודש ולימי המועדים. ימים בהם הילדים אינם אצל

ייחודיותה של מצות תפילין

בפרשתינו פרשת בא, מוזכר לראשונה ענין מצות תפילין (ג, ט; יג, טז) 'והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפניך', ייחודיות מיוחדת יש במצוות תפילין - המקשר בקשר מיוחד בין ישראל לאביהם בשמים, וכמאמרם ז"ל (ברכות ו.) שהקב"ה מניח תפילין, ומה כתיב בה: 'מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ', ובתפילין של ישראל כתיב 'שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד', ואומרת הגמרא שישארל משתביהם בהקב"ה, והקב"ה משתבח בעם ישראל 'יאמר להם הקב"ה לישראל אתם עשיתו חטיבה אחת (-דבר שאין כמותו) בעולם, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם יעיישו.

צדיקים לדורותיהם השתעשעו במצוה יקרה זו, להמליץ טוב על ישראל שישועים ה' מצרות נפש ומחלל להם עוונותיהם. כן מסופר (תולדות אדם - אוסטרובא, ליקוטים) על הרה"ק רבי שלמה לייב מלענטשא זי"ע שאמר פעם ביום הוראים, בתפילה 'יתגביה קרינו למעלה', ריבוננו של עולם: הלא כאשר חס וחלילה נופל תפילין של יהודי על הרצפה, הבט טא וראה - כמה מהר נחפזים ונבהלים בניך להגביה התפילין, ואין משהין אפי רגע כמימרא ולא עוד שיעל התפילין בצער כל היום. ואי"כ ישראל עמך שהם תפילין דמארי עלמא דכתיב (ש"ב ז, ז, טז) 'ומי כעמך ישראל' גוי כידוע (עי' ברכות ו.), ונאמר בהם בישראל (תהלים מז, כו) 'כי שחה לעפר נפשנו', על אחת כמה וכמה שצריך אתה להגביה קרינו למעלה במהרה בנימינו.

וכן הרה"ק רבי מאיר אפטא זי"ע בספרו אור לשמים (פר' קדושים) פירש בדרך הנזכר, להמליץ הפסוק בתהילים 'כי עמך הסליחה למען תורא', ואלו דבריו: כשישראל הם ח"ו גנומים או נעשה ח"ו פסול בתפילין דמארי עלמא דכתיב בהו 'מי כעמך ישראל גוי', וכשמחלל להם עוונותיהם, נכתשו רוח התפילין ואז מתייראים ממנו כל העולמות, וזהו 'כי עמך הסליחה' כדאי הם ישראל שתמחול עוונותיהם, 'למען תורא' שיתכשרו התפילין ויוראו מנו.

ראוי להסמיק דברים מתוקים כדבש שכתב הרה"ק רבי לוי יצחק מבראדיטשוב זי"ע סטגורן של ישראל (קדושת לוי בפרשתינו): מדוע אנו קורין את יום טוב המכונה בתורה 'יום המצות' בשם 'פסח', והיכן רמזו בתורה לקרוא יו"ט זה בשם 'פסח' הלא בכל התורה נקרא יו"ט זה בשם 'יום המצות'.

ומבאר, הנה כתיב (שיר השירים ו, ג) 'אני לדודי ודודי לי' היינו שאנו מספרים שבחו של הקב"ה והקב"ה מספר שבחן של ישראל, וכן הוא כשואנו מניחים תפילין וכתוב בהם שבח של הקב"ה, והקב"ה מניח תפילין שכתוב בהם שבח ישראל (כנ"ל בגמי ברכות דף ק' ו.) ובהו מובן מה שכתוב בתנא דבי אליהו (רבה, פרק כח) דמצוה לספר שבחו של ישראל, דיש להשיית נחת רוח מזה, ונראה הטעם, משום דאסור להשיי דעת מהתפילין (מנחות יו.) - ומצוה על כל אדם לעסוק תמיד בתפילין דהיינו או לספר השבח של ישראל דהיינו התפילין דמארי עלמא שכתוב בהם שבח ישראל, או לספר שבח הקב"ה דהוא התפילין של ישראל שכתוב בהם שבח הקב"ה, ונמצא תמיד אנו מספרים שבח השי"ת, והשי"ת מספר שבח ישראל.

והנה 'חג המצות' נקרא על שבח ישראל, על שם שישארל אפן את הצבא עונות מצות, ולזה בתורה נקרא יו"ט זה בשם 'יום המצות' כביכול השי"ת מספר שבחן של ישראל, ואנו קורין הי"ט בשם פסח על שם שבח השי"ת שפסח על בתי בני ישראל שהוא שבח השי"ת עכ"ל.
ברוח דברים אלו, חידש לנו הגה"ק בעל הנודע ביהודה זצ"ל חידוש נפלא, לבאר מהו ענין התפילין שהקב"ה מניח: "שרש הפעולה של הני תפילין, לפי שכשם שעומדים עלינו בעולם השפל שונאים הרבה לכלותינו, כן גם למעלה יש משמאלים לחובה המקטרגים על ישראל, וכשהקב"ה מתעטר בתפילין שבהם משתבח בישראל, רואים המקטרגים גדול חשיבות ישראל ואהבת הקב"ה להם, ואין להם פה להטטיין ומתערבבים".

'ואני אומר ק"ו, אם השופר בא לערבב השטן, (עי' ר"ה טו: וברש"י ד"ה כדי שרואה ישראל מחבין המצות הוא מתערבב) פוטא מפטיטא כשרואה ש'הקב"ה מחבב אותנו ומשתבח בנו, הוא מתערבב, ולכן התפילין הם זרוע עוזו וגבורתו לכבוש כעסו, ויזהר בשמאל, כי המשמאלים הם המקטרגים, וכאשר מוסיפים כאן למעלה על השמאל נעשה מיין, וכל זה ע"י התפילין שרואה שמתעטר עמו ישראל"'. (צל"ח - מס' ברכות ו.) ודפ"ח.

פוטו סטודיו	פוטו ציין	גל פז-רשת לחוסיקה	אחים הקר
ירושלים-ב"ב-חיפה	צילום אירועים, מצלמות וסטודיו	רשת בשר למהדרין	
* בחסותם האדיבה של בעלי עסקים תומכי תורה לברכה, הצלחה וכטו"ס *			
צבי ורצברגר	לעילוי נשמת רבי יצחק בן ר' אליהו אסתור זר	המנעול הנאמן זאב הורוביץ	דלתות פלדה ומפתחות